

Taşra Kenti Kamusalında Kadın Temsili: Uşak Örneği

A. Çağlar DENİZ*

Öz

Bu çalışma, 2014 yılı içerisinde Kadınlar Günü vesilesiyle yapılan bir kent içi araştırma gezisi verilerinden yola çıkılarak kotarılmıştır. Çalışmanın temel derdi, bir taşra kenti olan Uşak şehrinin kamusal alanında, kadın imge ve bedeninin nasıl temsil edildiğini gözlemlemek, anlamak ve anlatabilmektir. Medya ve üniversitenin metropol/tüketim kültürünün temsilciliğini ve yayıcılığını yapmakta, taşra kentleri ise metropolleşme sürecinden geçmektedir. Bu bağlamda, sosyal bilimler disiplinlerinin önemli görevlerinden birisi de taşra kentlerinin kamusalında yaşanan dönüşüm ve değişimin izlenmesi ve belgelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Taşra Kamusalı, Toplumsal Cinsiyet, Beden Sosyolojisi, Kadın, Görünürlük.

The Representation of Women in the Provincial Cities: Sample of Usak City

Abstract

This study is based on data obtained during 2014 International Woman Day in Usak. The main goal is to observe and understand how the image of woman in Usak is represented within public sphere. Media and university represents and disseminates the metropolitan/ consumption culture, and provincial cities get metropolitanized. In this regard, one of primary duties of social sciences is to observe and document transformation of provincial cities.

Key Words: Province's Public Space, Gender, Sociology of Body, Woman, Appearance.

Giriş

Cinsiyet, insanın doğumundan itibaren verili bulunduğu ve kültürel olarak şekillendirdiği önemli özelliklerinden biridir. Cinsiyet, sosyolojinin disiplinin uzun süredir ilgi alanındadır. Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Beden Sosyolojisi, Erkeklik Araştırmaları, Feminist Çalışmalar, LGBTİ

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Çalışmaları, Biyo-politika, Queer Teori vs. cinsiyet ile sosyal bilimlerin özellikle de sosyolojinin kesişme alanında ortaya çıkan çalışma sahalarıdır. İnsan hayatının hemen her anında kendi cinsiyet ve bedeninin eksileri ve artılarıyla yaşamak durumundadır. Cinsiyeti ve bedeni değiştirmeye yönelik müdahaleler mümkünse de, çoğu insan tarafından verdiği acı ve gerektirdiği maddi külfet yüzünden pek tercih edilen bir yöntem değildir. İnsanların çoğu, içine doğdukları ve kültürel özelliklerini verili buldukları cinsiyet ve benden kalıpları ile yaşamayı bir şekilde öğrenmektedir.

Beden sosyolojisi, bedeni bütün yönleriyle ve özellikle sosyal açıdan nasıl inşa edildiği bağlamında ele alır. Beden konusunda sosyo-biyolojik perspektif, bedenin biyolojik genetik yapısına önem verirken; sosyal inşacı perspektif, bedenin toplum içinde sosyal ve kültürel yapı tarafından üretildiğini kabul eder (Bayhan, 2012: 153). Hâlihazırdaki toplumlarda bulunan cinsiyetler arası eşitsizlik, toplumsal cinsiyet araştırmalarının bir ön kabulünü oluşturmaktadır. Bu durum her zaman bir cinsiyetin lehine değildir. Toplumdan topluma değişen oranlarda esneklik ve gerginlik payları değişen bir eşitsizliktir bu. Fine'a göre, kadınlar erkekler hakkındaki kültürel gerçeklikler ve inançlar, mevcut eşitsizliklerin yanı sıra reklamlar, sohbetler, beklentiler vs. aracılığıyla da kişilerin benlik algısını, ilgilerini ve davranışlarını değiştirmektedir (Fine, 2011: 113). Mesela iki kadın öğrencinin okul ortamında el ele dolaşması sıradan bir durumken, iki erkek öğrencinin benzeri bir eylemi şiddete varan ölçüde tepki çekebilmektedir. Benzeri bir durumu, televizyon dizilerindeki yatak sahnelerinde görmek mümkündür. İki genç kadının aynı yatağı paylaşarak sabahlaması "normal" kabul edilirken, iki genç erkeğin benzer bir durumda gösterilmesi RTÜK için cezalandırma sebebi olabilmektedir. Erkekleri duygularını belli etmemesi gereken beden birimleri olarak kodlayan, 'erkekler ağlamaz', 'erkek adam kahkahayla gülmez' gibi geleneksel söylemleri de bu minvalde değerlendirmek lazımdır. Bu bağlamda, hem toplumsal hem de siyasal halleriyle iktidarın kendini gerçekleştirdiği alanlardan biri bedendir. Beden ve iktidar arasındaki ilişkinin çetrefilli ilişkisi biyo-iktidar araştırmalarının temelini oluşturmaktadır.

Foucault'ya göre beden iktidar ilişkilerinin merkezindedir. Bedeni disipline eden ve nüfusu denetleyen biyo-iktidar kapitalizmin vazgeçilmez bir unsurudur. Biyo-iktidar, okul ve ordu gibi kurumları disiplin aygıtı olarak kullanmaktadır. Cinsellik, biyo-iktidarın düzenleme alanlarından biridir (Foucault, 2010: 103). Bourdieu'ya göre habitus, bireylerin varoluşsal objektif koşulları olgusundan hareketle içselleştirdikleri ve bilincinde olmadıkları algı, düşünüş ve eylem ilkeleri (şemaları) olarak işlev gören kalıcı yatkinlikler sistemidir. Yatkinlikler; algılama, hissetme, yapma ve

düşünme eğilimleri, tutumlarıdır. Habitus aynı zamanda bireyin sosyal seyrinin ve konumunun ürünüdür. Dolayısıyla, sosyal aidiyet kazanımlarını yapılandırmakta ve sınıf habitusu üretmektedir. Habitus her zaman yeniden yapılandırmayı içeren bir yapıdır. Bu habitusun bütünüyle katlaşmadığını gösteren, bizim geçmiş ve şimdiki tecrübelerimizin ürünüdür. Böylece habitus, objektif yapılar ile bireysel tutumlar arasında bir arabulucu olmaktadır (Ünal, 2010: 175-176). Beden, bireyin sosyal konumuna ilişkin uygulamaları habitusu bağlamında oluşturur, kazanılan habitus süreklilik kazanarak bedene dahil olur, sosyal sermayeye dönüşür ve böylece birey bir taraftan beğenilerini inşa ederken diğer taraftan da ait olduğu toplumsal sınıfın bir üyesi olur (Işık: 1998: 138-142). Foucault ve Bourdieu'nün anlatmaya çalıştığı toplumsal inşa halini, Goffman şu sözleriyle açıklamaktadır: Farklı toplumsal grupların yaş, cinsiyet, bölge ve sınıf statüsü gibi nitelikleri farklı yollardan ifade ettikleri ve her vakada bu yalın niteliklerin, kültürel açıdan farklı ve karmaşık bir davranış konfigürasyonu yoluyla daha incelikli hale geldiği yönündeki söylem oldukça yaygındır. O zaman, kişinin belli bir tür insan *olması*, sırf gerekli niteliklere sahip olması değil, aynı zamanda ait olduğu toplumsal grubun ona yüklediği davranış ve görünüş standartlarını tutturması demektir (Goffman, 2009: 80). Kapitalizm, temelde daha çok kar elde etmek için bedeni düzenlemekte ve kontrol etmektedir. Bu düzenleme ve kontrol etme süreci, kişilerin kalıcı yatkinlikler sistemi/habitus'u tarafından olağanlaştırılmaktadır. Bireylerin inşa edildiği zemin olan habitus, bireyler tarafından da yeniden inşa edilmektedir. Bu bağlamda hem kadından hem de erkekten, toplumun kendilerine yüklediği davranış ve görünüş standartlarında davranması beklenmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı, tam da bu inşa halini deşifre etmeyi amaçlayan araştırmaların ortak hareket noktasını oluşturmaktadır.

Taşra kavramı bu yazıda metropol karşıtı olarak kullanılmıştır. Uzamın mekan haline getirilişi bilindiği üzere, insanın üretim alanlarından biridir. Lefebvre'e göre mekan üretimi süreci; mekansal pratik, mekanın temsilleri ve temsili mekanlar ile mümkündür. Ona göre bir toplumun mekânsal pratiği toplumun mekanını gizler ve onu deşifre ederek açığa çıkar. Neo-kapitalizm altındaki mekânsal pratik, günlük gerçeklik (günlük rutin) ile şehir gerçekliği (iş, 'özel' hayat ve serbest zaman için ayrılan mekanları birbirine bağlayan yollar ve ağlar) arasında yakın bir ilişki vücuda getirmektedir. Lefebvre, mekanın temsillerini, bilimsel bir yatkinlikle belirli bir tür sanatçı olarak, yaşanmış ve algılanmış olanı tasavvur edilenle beraber tanımlayan bilim adamlarının, şehir planlamacılarının, teknokratların, sosyal mühendislerin mekanı yani kavramsallaştırılmış mekan olarak açıklamaktadır. Temsili mekanlar ise,

kendisiyle ilgili imaj ve semboller yoluyla doğrudan 'yaşamış olan' mekan, dolayısıyla 'sakinleri'nin ve 'kullanıcıları'nın mekanıdır (Lefebvre, 1991: 38-39). Taşra, bu bağlamda metropol öncesi bir mekana işaret etmektedir. Metropol kentler buldukları ülkenin başat kenti haline gelmedikleri sürece metropol kent işlevi görememektedirler (Aytar, 2005: 13). Bu bağlamda, literatürde megakent olmak için gereken nüfusu (10 milyon kişi) sağlayan İstanbul kentinin Türkiye'nin yegane metropol kenti olduğu iddia edilebilir. İstanbul kenti, hem metropol kent nüfus şartını sağlayan hem de ülkenin ticari, ekonomik, siyasi, bilimsel vs. gibi alanlarında başat kenti işlevini gören tek metropol kentidir. (Deniz, 2014: 47) Görüldüğü üzere, taşra kenti¹ kavramını ilk akla gelenden çok daha geniş bir manada kullanmaktayız. Bu anlamda Uşak şehri de, tarafımızca bir taşra kenti olarak nitelendirilmiştir.

Toplumsal cinsiyet çalışmalarında genellikle dezavantajlı olarak kabul edilen kadın; toplumsal görünürlüğü arttıkça toplumda bir fail olarak kabulü ve hatta direniş odağı olma halinden karşıt bir iktidar düzlemi temsiline evrilmektedir. Bir taşra kenti olan Uşak şehrinde, kadının kamusal mekanlarda görünürlüğünü ve temsilini gözlemlemek bu yönüyle de oldukça önemlidir.

Uşak Kamusal Alanında Kadın Görünürlüğü

Toplumsal cinsiyet bedeninin tekrar tekrar stilize edilmesidir, kaskatı bir düzenleyici çerçeveye içinde tekrar edilen bir dizi edimdir. Bu edimler zamanla birleşerek töz görünümünü, bir çeşit doğal varlık görünümünü üretir (Butler, 2010: 89). Toplumsal cinsiyetin üretildiği ve yeniden üretildiği mekanlardan biri de şehrin kamusalı olarak tanımlayabileceğimiz meydan heykelleri, sokaklar, afişler, cameralardaki mankenler ve reklam görselleri, vs.'dir. Connell bu noktaya şöyle değinmektedir: "*Sokak bazı açılardan bir savaş alanıdır; bazı açılardan da önemli askeri olayların meydana geldiği bir alan. Şehirdeki bir alışveriş merkezinde sokak, reklam gösterimleriyle doludur: Dükkan vitrinleri, ilan panoları, afişler. Bunların içerikleri ise yoğun biçimde cinsiyetle belirlenmiştir ama son yıllarda giderek daha fazla erotikleşmektedir. Daha fazla çeşitlilik içermekler birlikte kaldırılmalar da eşit ölçüde gösterimlerle doludur. İnsanlar giysileriyle, takılarıyla, duruşlarıyla, hareketleriyle, konuşmalarıyla kendilerine ilişkin mesajlar verirler. Sokak büyük bir erkeklik, kadınlık biçimleri ve*

¹ Metropol- Taşra Tartışmaları için bkz.: Deniz, A. Çağlar (2014) Öğrenci İşi- Üniversite Öğrencilerinin Gündelik Hayatı: İstanbul Örneği, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 39-50.

cinsellik tiyatrosudur. Böylelikle toplumsal bir çevre olarak sokak, aile ve devletin gösterdiği toplumsal cinsiyet ilişkileri yapıların aynısını gösterir. Bir iş bölümüne, bir iktidar yapısına ve kateksis yapısına sahiptir. Benzer biçimde, bu ilişkilerin yerel örüntülenmeleri de dışarıdaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yapısına bağlıdır (Connell, 1998: 182-183)." Connell'in bu sözleri, elinizdeki çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır.

8 Mart Dünya Kadınlar günü vesilesiyle 7 Mart 2014 tarihinde Uşak şehrinin kamusal alanında kadın görünürlüğünü gözlemlemek ve toplumsal cinsiyet ve toplumsal iktidar bağlamında bu görünürlüğü tespit etmek için bu makalenin yazarları, Sosyoloji bölümü hocaları ve öğrencileri ile bir gezi düzenledik. Gezimiz, kadın müdürlerin görev aldığı resmi kurumları da kapsayacağı için mesai günü tercih edilmiştir. Gezimizin güzergahı olarak Şehir Meydanı Heykeli, İsmet Paşa Caddesi, Zübeyde Hanım Büstü, İl Halk Kütüphanesi ve Uşak Müzesi istikameti belirlenmiştir. Yerel basının da ilgi gösterdiği² bu gezi kapsamında, bir taşra şehri olan Uşak özelinde kadın görünürlüğünün toplumsal cinsiyet ve toplumsal iktidar kavramlarıyla ne denli sıkı sıkıya örüntülü bir şekilde tezahür ettiği gözlenmiştir. Taşranın gerek mekansal olarak ve gerekse bu mekanlardaki cinsiyetçi tahakküm alanlarının metropollere göre daha yaygın olduğu düşünüldüğünde, karşılaşılan sorunların da aynı derecede yoğunluk kazandığı söylenebilir. Çalışmamızın sonuçların bu yönüyle belirli bir mekanda (anılacak gezi güzergahı) belirli bir zaman dilimini (07.04.2014) yansıttığını ifade etmeliyiz.

² Bkz.: <http://www.usakaringazetesi.com/usak-universitesi-sosyoloji-bolumunden-anlamli-ziyaret/444/> ve <http://fenedebiyat.usak.edu.tr/duyurular/sayfalar/21.html> Erişim Tarihi: 20.05.2014.

Şehir Meydanı Heykeli/ Atatürk ve Kurtuluş Anıtı

Resim 1. Atatürk ve Kurtuluş Anıtı/ Şehir Meydanı Heykeli

Şehir meydanı heykeli fikri 1996 yılında ortaya atılmıştır. 30 Haziran 1996 yılında kurulan 55. Hükümet (ANASOL-D Hükümeti) döneminde, bu proje fonlandırılmıştır (Ünal, 2012: 6-9). Abide, yerel desteklerin de yardımıyla 1 Eylül 2001 tarihinde dönemin Kültür Bakanı İstemihan Talay tarafından açılmıştır. Abidenin açılış davetiyesinde anıtın fiziki özellikleri ve anıtta yer alan figürlerin sembolik anlamlarına değin çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Buna göre; “Heykeltıraş Prof. Dr. Tankut Öktem tarafından tasarlanan Atatürk ve Kurtuluş Anıtı, 30 metre uzunluğunda, 17 metre yüksekliğindedir. Anıt, bir kaidenin üzerinde üç ana grupta toplanan figürlerden meydana getirilmiştir. Birinci grupta, Türk süvarilerinin Uşak’ı kurtuluşunu simgeleyen süvari figürleri bulunmaktadır. Kaide üzerinde yükselen zafer sütunu Türk ulusunun tutsak edilmeyeceğini ve sonsuza kadar özgür kalacağını simgelemektedir. Bu sütunun önüne yerleştirilen Atatürk, genç kadın ve genç erkek figürleri Cumhuriyetin kuruluşunu, gençlere emanet edilmesini ve eğitime verilen önemi sembolize etmektedir. Üçüncü grubu oluşturan kompozisyonda ise, Türk kadınının kahramanlığını ve cesaretini, Kurtuluş Savaşı’nda ordumuza verdiği desteği

simgeleyen kadın figürleri ve mermi yüklü kağıt yer almaktadır. Kaide üzerindeki bloğun çevresinde ise, Atatürk'ün sanat, kültür ve Cumhuriyet üzerine söylediği sözler bulunmaktadır." (Açılış Davetiyesi, 2001: 5) 28 Şubat döneminin olağanüstü şartlarının izlerini sürebileceğimiz bir dili kullanan bu davetiyeden de anlaşılacağı üzere, Uşak Şehir Meydanı Heykeli ulusalcı ideolojik tahayyülün vücut bulmuş halidir.

Meydan Heykelini incelediğimizde ön taraftaki sütunun üzerinde yer alan üçlü figür göze çarpmaktadır. Bu figürde Atatürk, sağında bir kadın ve solunda bir erkekle temsil edilmektedir. Kadının sol elinde sanat isimli bir kitap, erkeğin ise sağ elinde bilim isimli bir diğer kitap vardır. Kadının elindeki kitabın sol elinde bulunması, kalbine yakınlığı gözetilmiş ve kitabın isminin sanat olması sanatın ve duygu ile ilgili şeylerin kadına atfedilmesi, erkeğin sağ elinde bilim isimli kitabın olması ise erkeğin bilek gücü ve bilimle ilişkilendirilmesi anlamına gelebilir. Fine'a göre, erkek bilim, matematik, kariyer, hiyerarşi ve yüksek otoriteye ilişkin çağrışımlara; kadın ise insani bilimler, aile, eşitlikçilik ve alt seviye otoriteye dair çağrışımlara sahiptir (Fine, 2011: 29). İncelediğimiz heykeli kentin meydanına diken idarenin bilerek yahut bilmeyerek toplumsal cinsiyet kalıplarını yeniden üreten bir söylem ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.

Resim 2. Şehir Meydanı Heykelinin Yükselen Sütunu

Cumhuriyetin ilanından sonra hayata geçirilen reformlarla hedeflenen yalnızca siyasal rejim değişikliği değil, aynı zamanda yeni bir hayat tarzı ve bu hayat tarzına uygun yeni bir insan yaratılmasıydı (Onbaşı, 2013: 81). Bu figürdeki kadın ve erkek öğelerinin birbirine aşırı benzerliği dikkat çekmektedir. İdeolojinin taşıyıcısı rolüne soyundurulmuş genç erkek ve genç kadın imajları, yüz ifadelerinden beden kullanımlarına değin cinsiyet rollerinden soyutlanarak uniseksleştirilmiştir. Göle'nin de belirttiği üzere, Cumhuriyetin kadın imgesi "hem Batılılaşmış, hem de ulusal değerlerine bağlı kalmış, hem okumuş ve serbest, hem de namus konusunda çok titiz, ahlakı sağlam kadınlardır" (Nilüfer Göle, 1993: 62). Kadının kadınsılığı atkuyruğu saç, topuklu ayakkabı ve döpiyes ile imgelendiği. Tüm bu vücut kullanım sanatları Avrupalı'dır. Onbaşı'nın dediği üzere; kadınlar Batı tarzı kıyafetler içerisinde yeni hayatın temsilcileri olarak resmedilmektedir, örtünme yasaklanmamış olsa da kadınlar örtülerinden ve dolayısıyla dinin belirlediği davranış kodlarından sıyrılarak kamusal alana katılmaları şiddetle teşvik edilmektedir (Onbaşı, 2013: 83) 28 Şubat sürecinin toplumu en çok zorlayan uygulamalarından biri tesettür konusuydu. Devrin zinde güçleri tarafından o dönemde, adeta üçüncü bir kıyafet devrimi –ilki II. Mahmut, ikincisi Atatürk döneminde yapılmıştı- yapılmaya çalışılıyordu ve bu kez hedefteki cinsiyet diğer iki devrimin aksine kadınlardı. 28 Şubat sonrası kurulan hükümetin bir eseri olan bu kent abidesinde, kadının giyim kuşamına gösterilen özeni; onun üzerinden yürütülen eski-yeni dikotomisini ve makbul kadının hangi standartlara sahip olması gerektiğini görebilmek mümkündür.

Resim 3. Kağrı Arabası Çeken Kadınlar Heykeli

Heykelin arka kısmında ise kağnıda mermi taşıyan kadın kompozisyonu bulunmaktadır. Kastamonu'da Şerife Bacı adlı bir kadının başından Kurtuluş Savaşı döneminde geçtiği söylenen meşhur olayın, Uşak kent meydanında yeniden temsili düşündürücüdür. Bu ilginç durumun sebebi, Kastamonu Şerife Bacı heykelinin de heykeltıraşı olan Tankut Öktem'in anılan heykelde "kadınlarımızın Kurutuluş Savaşı'nda gösterdikleri azim, direnç ve kararlıklarını yansıtan o cehdi gösteremediğini" (Ünal, 2012: 36) düşünmesi olmuştur. Yani aslında düzenli ordunun savaştığı Batı cephesinde yaşanmayan bir tarihsel olay; 28 Şubat sürecinin seküler anlamda hakim ideolojisinin hizmetinde kullanılmak üzere mitsel bir söylem pratiğinde yeniden işe koşulmuştur.

Arka kompozisyondaki kadınların üzerinde geleneksel kıyafetler varken, ön pozisyonundaki kadının modern kıyafetler giydiği görülmektedir. İki farklı kompozisyon bize gelenek ve modernleşme arasındaki değişim eğrisini kadın üzerinden göstermektedir. Geleneksel kadın kağnı sürerken, modern kadın sanatla ilgilenmektedir. Sanatla ilgilenen modern kadın, Atatürk'ün yanına alınarak örneleştirilmektedir. Bu kadın geleneksel örtünme ve giyiniş tarzlarından soyutlanmıştır. Bir anlamda kadınsılığından azade kılınmış ama laisist donanımlara sahip "modern kadın" imgesi, topluma bir rol model olarak sunulmuş; şehre yukarıdan bakan bir kaide ve sütun üzerine yerleştirilerek seküler anlamda kutsanmıştır.

Resim 4. Şehir Meydanı Heykeli'nin Kadın ile İlgili Vecizelerinin Olduğu Kısmı

Heykelin uzun sütunun kenarlarında ise kadın analığına ve Kurtuluş Savaşı'ndaki rolüne dair bazı sözler yer almaktadır. Ünal'ın kitabında Atatürk'e atfettiği bu sözlerden ikisi (Ünal, 2012: 14); "Büyük başarılar değerli anaların yetiştirdikleri seçkin çocukların yardımı ile meydana gelir" ve "Dünyada hiçbir milletin kadını ben Anadolu kadının daha fazla çalıştım, milletimi halasa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar hizmet gösterdim diyemez" şeklindedir.

Cumhuriyetin ilanından bu yana Türkiye'deki siyasal sistemler "kadın eşittir aile" formülünü kutsayarak kadının kamusal alandaki özgür ve eylemsel varlığını sınırlamışlardır. Laik sistemin tek başarısı din ve devlet işlerini birbirinden bağımsız hale getirmesidir. Kadın ve din arasındaki ilişki için zinhar bir çalışma yapılmamıştır. Kıyafet reformunun bu ilişki ile bağdaştırmak yalnızca bir yanılgıdır. Siyasal sistemler her daim kadın cinselliğini örtmeye çalışmışlardır. Kemalizm kadını kamusal alanda "Batılı kadın gibi" görünüşü ve "erkek gibi" eylemleriyle görünür kılarsa da onu aileye bağlılığı, aile içi sorumluluklarıyla, iffet ve ahlak ile değerlendirmiş, cinsiyetini ve cinselliğini özel alana kapatmıştır. Son dönemlerdeki İslami-

politik uygulamaları da eklersek ataerkil söylemin yıpratılmış taraflarının yeniden inşasına yönelik hareketi fark etmek zor değildir. Bu yüzden Anadolu kırsalında yaşanan ataerkil deneyimlerin kaynağı olarak sadece dini göstermek, kültürel ve siyasi etkiyi dışlamak olacaktır (Civelek, 2013: 100). Kadını analığıyla öne çıkaran söylem, biraz sonra Zübeyde Hanım büstü incelemesinde de görüleceği üzere, kentin birden fazla yerinde yeniden ve yeniden tedavüle sokulmaktadır.

İnönü Caddesi Güzergâhı

Resim 5. Uşak/Banaz/Ahat Köyü'nde yer alan Akmonia antik kentinden çıkarılan Şans Tanrıçası Tike mozaiğini betimleyen billboard

İsmet Paşa Caddesi'nin girişinde billboardda "Tarih Dersen UŞAK'TA" adlı projenin tanıtımı, kadın bedenini kutsayan bir antik dönem mozaiği resmi -Şans Tanrıçası Tike- ön planda tutulmuştur. Bu resim, ülke genelinde artan muhafazakâr hassasiyete rağmen uzun zamandır şehrin ana caddesinin girişini süslemektedir. Caddenin başındaki Tiritöğlü parkına yapılan süs duvarına ilâştirilen İsmet İnönü rölyefi kentin ana caddesinin isminin eril karakterini görselleştirmektedir.

Gezimiz, yukarıda da ifade edildiği üzere Kadınlar Günü'ne denk gelmişti. Kapitalist kültürün, tüketimi adeta vahşi ölçülerde artırmak adına kutsallaştırdığı küresel çaptaki özel günlerden biri olan Kadınlar Günü'nden

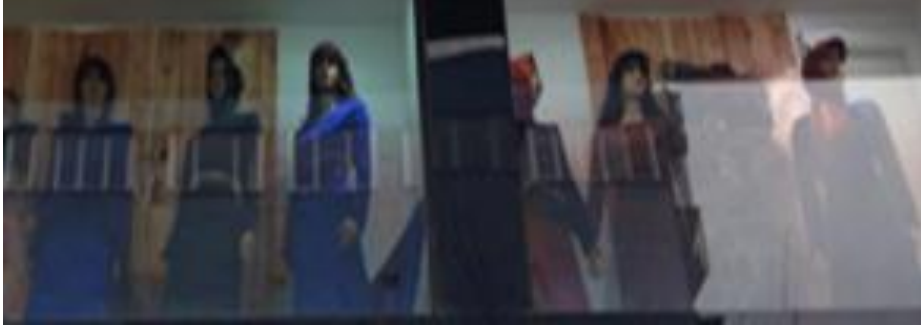
bir gün önce; bir taşra şehri olan Uşak'ta kadın imajının nasıl metalaştırıldığına dair ülke çapındaki örneklerle de büyük ölçüde benzeşen ilginç imajlarla karşılaşıldı. Bu bağlamda, bir parfüm şirketinin camekânında rastlanılan aşağıdaki görselde kadın vücudunun bir kısmı - bacaklar gibi nispeten daha çekici olduğu kabul edilen bir bölümü- satılması arzulan mallarla beraber tasvir edilmektedir. Kullanılan kadın bacağı imgesinin sıfır bedene gönderme yapması, tüketim toplumunun önemli öğelerinden olan reklamların (Altınel, 2004: 14) kadın bedenini sadece ticari amaçları doğrultusunda kullanmadığını, aynı zamanda ülküsel kadın modellerini de oluşturup topluma empoze ettiği savını güçlendirmektedir. Çubuklu'ya (2004: 118) göre, cinsellik seyirlik bir tüketim malzemesi haline gelmiştir. Kadın, bedeni ve giysisiyle, nesneleştirici erkek bakışının yöneldiği, pasif bir varlığa dönüştürülmektedir. Moda, uysal toplumsal bedenler üretmeye çalışan modernliğin giyimsel disiplin aracı olmaktadır.

Resim 6. Bir parfüm mağazasının camekânındaki reklam görseli

Tesettür ağırlıklı kıyafet satan mağazasının camekânlarındaki mankenlerle, kapalı kadınların da sık olabileceği imajı verilmeye çalışılmıştır. Kapalı kadın mankenlerinden birisi, başını kasket ile örtmüştür. Kamusal alanda kasketin görüldüğü bir diğer yer ise, şehir meydanındaki heykelde bulunan Atatürk figürüdür. Bu manada kasketin, şehrin

hafızasında modern şıklığa dair bir gönderimde bulunduğunu ifade edilebilir.

Resim 7. Bir tesettür mağazasının camekânındaki mankenler

Başka bir giyim mağazası reklam panosunda da, kadın imgesi yine ön plandadır. Metalaştırılan kadın bedeni, reklam unsuru haline getirilerek ticarileştirilmiştir. Ticarileştirilen bu bedenin, bir arzu nesnesi olması için ekstra çabalara girişilmiştir. Panonun ön planındaki kadınların bedenleri – neredeyse sıfır beden- ve ayakkabıları -genellikle topuklu kırmızı ayakkabılar- dikkat çekicidir. Baudrillard'ın (2008: 167) da belirttiği üzere, “güzellik ve erotizm birbirinden ayrılmaz ve ikisi birden bedene ilişkin yeni etiği oluştur”maktadır. Çünkü (Baudrillard, 2008: 172), beden sattırır, güzellik sattırır, erotizm sattırır.

Resim 8. Gençlere yönelik ürün satan bir giyim mağazasının tabelası

Bir dersane reklamının bulunduğu billboardda bulunan ön plandaki kızın, kıyafet dükkânlarının camekânlarında gördüğümüzün aksine, yerliliğinin mazbut kıyafeti ve koyu saç rengiyle öne çıkması; taşra toplumuna 'Biz sizdeniz' mesajı vermek için olabilir. Parmağındaki yüzük,

namus kavramına vurgu yapıldığını düşündürmektedir. Tüketim kültürü, nabza göre şerbet verme sanatında mahirdir. Bu bağlamda, daha çok mal ve ürün satmak adına, kadın kendisine yüklenilebilecek tüm anlam dünyaları çerçevesinde –bunların birbirine zıt anlam dünyalarına gönderme yapmasının pek de önemi yoktur- kamusal pazarda temsil edilmektedir.

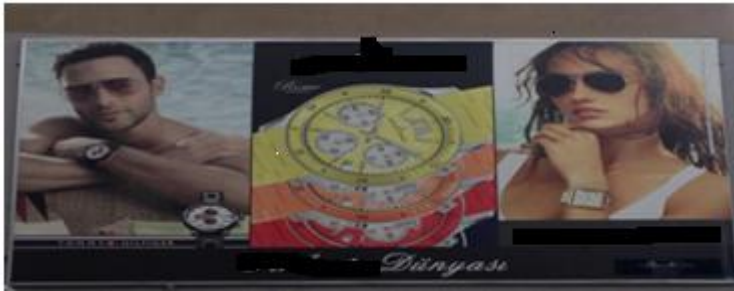

Resim 9. Bir dersane reklamının görseli

Bayhan'ın da dediği üzere, kültürel görecelilik bağlamında, çağdan çağa, toplumdan topluma, toplum içindeki sosyal gruplar arasında beden imgesi, algısı ve ideal tipi değişmektedir (Bayhan, 2013: 149) Yukarıdaki reklam panolarının tamamı Uşak halkı için tasarlanmış olmasına rağmen, ilkinin kadınına hediye almayı düşünen erkekleri hedeflemesi, diğer ikisinin kadınların giyim seçeneklerini yönlendirmeye çalışması ve sonuncusunun ise ebeveynlerin dersane tercihlerini etkilemeye matuf olması, farklı beden imge ve tiplerine sahip kadın bedenleri/ beden temsillerinin ticarileşmesine neden olmuştur.

Banka reklam görsellerinde erkek imgesi sıklıkla kullanılmaktadır. Erkek imajına güvenilirlik atfedilmektedir. Para kazanmak ve kazanılan parayı tasarruf etmek erkeksi bir iş gibi gösterilmiştir. Komik, takım elbiseli, sportif, genç, yaşlı çocuk hemen her görsel imaj erkekliğe dairdir. Sadece bir bankanın camekân reklamında kadın görseli kullanılmıştır. Onun da elinde poşetler bulunmaktaydı. Yani kadın; parayı idare eden değil de, para harcayan mutlu birey olarak gösterilmiştir. Esgin'e (2011: 675) göre, popüler kültürde kadınlık imgesi ev, aşk ve cinsellikle bütünleştirilirken; para, iş ve siyaset ondan uzak alanlar olarak resmedilmekte ve böylelikle kadına ait tanımlar, popüler kültür sarmalından hareketle kısırlaştırılmaktadır. Kadın dışıldır, dişil olduğu için egzotik ve güzelin temsilidir.

Kadınlara yönelik ürünler satan bir çorap mağazasında ise, erkek bir oyuncunun omuzları çıplak bırakılmış görseli reklam unsuru olarak kullanılmıştır. Firma yetkilileri, erkek görseli kullanarak kadına yönelik şiddete dair farkındalık yaratmayı amaçladıklarını ifade etseler de, zannımızca bu kullanım, erkek bedeninin son yıllarda büyük bir ivmeyle artan şekilde metalaştırılmasının bir örneğidir. Erkek bedeni, bisküvi reklamlarından çorap reklamlarına pek çok ürünün kadınlarca tercih edilebilmesi için her tür medya ortamında araçsallaştırılmaktadır. Yine de, kadın bedeninin reklam unsuru olarak erkek bedeninden daha işlevsel olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu durum özellikle, her iki cinsiyet bedeninin kullanıma sokulduğu afişlerde bariz bir şekilde görülmektedir. Mesela, hem erkeklerle, hem de kadınlara yönelik ürün satan bir firmanın reklamında, kadın görselinin yakından çekilmiş fotoğrafının erkeğe göre daha ön planda olduğunu görülebilmektedir. Ayrıca kadın görseli, bakışları itibariyle daha davetkâr bir poz vermektedir. Görüldüğü üzere toplumsal cinsiyetçi iktidar, mal, ürün ve hizmetlerinin tanıtılması ve talebin arttırılması konusunda kadın bedenini reklam panolarında daha fazla ön planda tutmayı tercih etmiştir.

Resim 10. Bir saat firmasının reklam görseli

Benzer bir duruma bir dersane binasına giydirilmiş tanıtımında da görmek mümkündür. Dershane binasının camekânlaştırılmış ön ve yan duvarında kadın ve erkek öğrenciler bulunmaktadır. Kadın öğrencinin görseli ana caddeye bakmaktayken, erkek öğrenci görseli yan caddeye konulmak suretiyle ikincilleştirilmiştir.

Resim 11. Bir dersane reklamı görseli

Zübeyde Hanım Büstü

Uşak şehrinin ana caddesi olarak kullanılan İsmet Paşa caddesinin paralelindeki caddenin adı ise Zübeyde Hanım caddesidir. Zübeyde Hanım Caddesinde bulunan Zübeyde Hanım büstündeki kitabe, Atatürk'ün iyi bir anne olmaya yaptığı vurgu şu şekilde belirtilmiştir:

“Kadınların genel görevlerden ayrı olarak, kendileri için en önemli olanı, en yararlı, en erdemli bir ödevleri de iyi ana olmalarıdır.” K. Atatürk

Benzeri daha önce şehir meydanı heykelinde görülen bu tutum, Uşak şehri karar vericilerinin kentin anıtları üzerinden kurdukları Atatürk-Kadın ilişkisinin çoğunlukla “analık” üzerinden yürüdüğünü göstermektedir.

Resim 12. Zübeyde Hanım Büstü

Uşak şehrinde Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın hem adının verildiği bir cadde, hem de büstünün bulunmasına rağmen; Uşak kızadelerinkızı olan Latife Hanım'ın bu derece onurlandırılmaması ilginçtir. Şehrin kamusal alanındaki hatırası, Latife Hanım Uşaklı bir ailenin kızı olmasına rağmen, ülkenin siyasi tarihindeki ağırlığına oranla çok zayıf bir şekilde temsil edilmektedir. Bu durum daha önce Uşak yerel basınında da dile getirilmiştir. 1998 yılında yazılan bir yazıda şöyle denilmektedir. "Ulu Önder Atatürk'ten hep Uşakımızın eniştesi diye söz ederiz, övünürüz. Ama kendi kızımızdan hiç bahsetmeyiz. Latife Hanımın ismi neden bir okula yahut benzeri bir yerlere verilmez anlamıyorum (Keyvanoğlu, 1998). Keyvanoğlu, yazısının devamında yeni yapılacak olan Kültür Sitesi'ne Latife Hanım'ın adının verilmesini teklif etmiştir. Ama bu teklif sadece bir öneri olarak kalmıştır. Hâlihazırda Uşak'ta Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı bir anaokuluna ve Uşak Üniversitesinin amfilerinden birine Latife Hanım'ın adı verilmiştir. İşin ilginç tarafı, Latife Hanım'ın doğup büyüdüğü İzmir'deki Uşakizade Konağı da İsmet Paşa Caddesi ile Mithat Paşa Caddesi arasındadır. Görüldüğü üzere, Latife Hanım'ın adı hem köklerinin

bulunduğu şehirde, hem de doğup büyüdüğü şehirde toplumsal hafızanın unutmayı seçtikleri arasındadır.

Gezimizin bir sonraki durağı İl Halk Kütüphanesiydi. Kentin kadınlarca yönetilen kurumlarından biri olan kütüphanenin müdiresi, kendisinin sınavla idareci olduğunu aksi durumda işinin kolay olmayacağını; “Sınavla idareci atanma uygulaması olmasaydı, buralarda olamazdım; çünkü ben bir kadıyım” sözleriyle ifade etti. Kütüphanede erkeklere nazaran daha çok kadın memur çalışmaktadır. Müdire hanım bu durumu da, şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Erkek arkadaşlarımdan mesleklerinin adını söylerken çekindiklerini işittim. Kütüphanecilik sadece Türkiye’de değil, dünyanın her yerinde bayan mesleği olarak biliniyor. Sanırım düzenleme işinin kadınlar tarafından yapılmasının uygun olacağı fikri genelleşmiş. Kitapları düzenlemek, eşyaların dizaynı ve bütün bunların sunumu gibi.”

Son durağımız Uşak Müzesi oldu. Roma dönemine ait aile mezarı stellerinde kadınlar eşleriyle beraber tasvir edilmişti. Ayrıca karı kocanın meslek ve sosyal statülerine ait bilgi verici değişik kabartmalar da eşit kompozisyonlar halinde mezar taşlarının üzerine yerleştirilmişti. Bu durum aynı zamanda kadın ve erkeğin pagan Roma toplumundaki görece eşit statüsünü de göstermektedir. Alttaki stelde, erkeğe ayrılan sol tarafta çifte koşulan hayvanlar, değirmen ve kazma kabartmaları görülürken, kadına ait bölümde ise ayna, değirmen ve sepet görülmektedir.

Resim 13. Bir mezar steli örneği.

Kimi steller de kadın ve erkeğe ait kabartmalar yoktur, sadece kadın ve erkeği gösteren eşyalara ait kabartmalar vardır.

Resim 14. Bir mezar steli örneği

Üstteki stelde kadın ve erkeğe ait kabartmalar olmamasına rağmen, mezar taşının erkeğe ayrılan sol tarafında orak ve çift, kadına ayrılan sağ tarafında ayna ve tarak kabartmaları bulunmaktadır. Her iki stelin en alt tarafından ise, Cennete açılan kapıyı sembolize eden kapı kabartması bulunmaktadır. Müzede bir kadına ait stelin tanıtım yazısının başlığı olarak 'Bir Bayana Ait Stel' ifadesinin kullanılmıştır. Bayan kelimesinin çağrıştırdığı olumsuz manaya rağmen, bir kadın tarafından yönetilen ve kadın çalışanlarının nisbeten fazla olduğu bir kurumda bile kamusal söylemce istihdam edilmesi ve kadın kelimesinin yerine tercih edilmesi ilginç bir durumdur.

Sonuç

Taşrada kadının kamusal alandaki temsilini konu edinen bu makalede, cinsiyete dair toplumsal kodların toplumsal mekânda nasıl salındığını ve yeniden üretildiği ele alınmıştır. Toplumsal cinsiyet çalışmaları, cinsiyetin doğuştan geldiği kadar, toplumsal ve kültürel olarak da belirlendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle pazar ekonomisi, cinsiyetin metalaştırılıp beden kontrol nesnesi haline getirildiği biyo-iktidar uygulamalarına sahne olmaktadır. Cinsiyet ve özellikle kadın cinsiyeti, toplumsalın yüklediği davranış ve standartlarda davranması yönünde güdülmektedir. Butler'ın deyişiyle bedenin kaskatı bir düzenleyici çerçevede içinde tekrar be tekrar stilize edilmesi demek olan toplumsal cinsiyet, şehrin

kamusalı olarak tanımlayabileceğimiz meydan heykelleri, sokaklar, afişler, camekânlardaki mankenler ve reklam görsellerinde üretilmekte ve yeniden üretilmektedir. Bu durumu Uşak şehrinde yaptığımız, Kadınlar Günü araştırma gezisinde bir kez daha müşahede ettik. Gezinin güzergâhı, Şehir Meydanı Heykeli, İsmet Paşa Caddesi, Zübeyde Hanım Büstü, İl Halk Kütüphanesi ve Uşak Müzesi istikameti olarak belirlenmiştir. Şehir Meydanı Heykeli'nde kadının sanat alanıyla, erkeğin ise bilim alanıyla ilişkilendirilmesi toplumsal cinsiyet kalıplarının yeniden üretime önemli bir örnektir. İdeolojinin taşıyıcısı rolü biçilen genç erkek ve genç kadın imajları, yüz ifadelerinden beden kullanımlarına değin cinsiyet rollerinden soyutlanarak adeta cinsiyetsizleştirilmiştir. 28 Şubat dönemi sonrası kurulan hükümetin bir eseri olan bu kent abidesinde, kadının giyim kuşamına gösterilen özeni; onun üzerinden yürütülen eski-yeni dikotomisini ve makbul kadının hangi standartlarda olması gerektiğini göstermektedir. Heykeldeki savaş sahneleri, 28 Şubat döneminin hakim ideolojisinin hizmet edecek mitselliklerle donatılmıştır. Eski kadın ve yeni kadın gösterimleri arasında, kaidenin üst kısmına yerleştirilen yeni/modern/erilleşmiş kadın adeta seküler olarak kutsanmaktadır. Kadın yeni kadın formuna girse de, makbuliyetinin ikmali için analığına yapılan vurguya uygun davranmalıdır. Bu yüzden hem Şehir Meydanı Heykeli'nde hem de Zübeyde Hanım Büstü'nde kadının analığına dair pek çok söylem kaideye hakkedilmiştir. Mecburiyet caddesi olarak da bilinen İsmet Paşa Caddesi'nin girişindeki billboardda bulunan Şans Tanrıçası Tike mozaığı, hem yanı başına yapılan İsmet İnönü rölyefiyle hem de ülke genelinde gittikçe hızlanan muhafazakarlaşma eğilimiyle kontrast içerisindedir.

Kadınlar Günü, diğer önemli kapitalist bayramlar gibi, tüketme zamanları olarak iş görmektedir. Bu anlamda, Uşak şehri her ne kadar bir taşra kenti olsa da, ülke genelinde bu güne dair kadın imajlarının paylaşıldığı bir kamusal sahne olmaktadır. Kadın bedeni değişik parçalarıyla satılmak istenen mallara eklenerek, hem ticarileştirilmekte hem de ideal kadın bedenleri dayatılmaktadır. Arzu nesnesi haline getirilen kadın modelleri, diğer kadın giyim mağazaları kadar tesettür giyim mağazalarının da camekân ve reklam panolarını süslemektedir. Bazı reklam figürleri, daha mazbut beklentileri karşılayacak ölçüde düzenlenmiştir. Mesela, dershaneye giden bir genç kızın parmağına geçirilen yüzük, bu duruma bir örnektir. Daha çok mal ve ürün satmak adına, kadın kendisine yüklenebilecek tüm anlam dünyaları çerçevesinde –bunların birbirine zıt anlam dünyalarına gönderme yapmasının pek de önemi yoktur- kamusal pazarda temsil edilmektedir. Banka reklam görsellerinde ise, güvenilirlik atfedilen erkek imgesi sıklıkla kullanılmaktadır. Buna göre, para kazanmak

ve kazanılan parayı tasarruf etmek erkeksi bir iştir. Sadece bir bankanın camekân reklamında, elinde poşetler bulunan bir kadın görseli kullanılmıştır. Yani kadın; banka reklam görsellerinde parayı idare eden tutumlu birey olarak değil de, para harcarken mutlu olan birey olarak gösterilmiştir. Erkek bedeninin, kadınlara mal satmak için kullanılması da mevzubahistir. Mesleği oyunculuk olan bazı erkek modeller, kadınlara yönelik ürün ve hizmetlerin reklam görsellerinde görülebilmektedir. Gezinin son iki ayağı olarak, Uşak İl Halk Kütüphanesi ve Uşak Müzesi ziyaret edilmiştir. Bu iki kurum da, kadın idareciler tarafından yönetilmektedir. Kütüphanenin kadın çalışanları, kütüphaneciliğin toplumda kadın mesleği olarak görüldüğünü söylemişlerdir. Müze ise, kadınlarla erkeklerin eşit olarak tasvir edildiği Roma stelleriyle ilginç bir görünüm sergilemektedir. Müzedeki bazı tarihi nesnelere tanıtım yazılarında bayan kelimesinin kadın kelimesi yerine kullanıldığı görülmüştür.

Uşak şehri kamusalındaki kadın görünürlüğünün ülke geneli ve Uşak şehrinin hususiyetleri çerçevesinde çok katmanlı okumalar vaat ettiği söylenebilir. Bu yazıda, Uşak kamusalı toplumsal cinsiyet görüngülerinin boy gösterip, deveran ettiği bir mekân olarak okunmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- AÇILIŞ DAVETİYESİ (2001). *Atatürk ve Kurtuluş Anıtı*, Ankara: TC Kültür Bakanlığı.
- ALTINEL, H. Y. (2004). "Reklam ve Kadın", *Sivil Toplum*, sayı: 2/8.
- AYTAR, V. (2005). *Metropol*, İstanbul: L&M Yayınları.
- BAUDRILLARD, J. (2008). *Tüketim Toplumu*, Çev. Hazal Deliçaylı; Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAYHAN, V. (2013). "Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı: 63.
- BUTLER, J. (2010). *Cinsiyet Belası*, Çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları.
- CİVELEK, H. Y. (2013). Kırmızı Kuşağın Kurumsallığı: Ataerkil Söylem ve Anadolu Kırsalında Kadın, *Toplumsal Cinsiyet-II, Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı:64.
- CONNELL, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, Çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ÇUBUKLU, Y. (2004). *Toplumsalın Sınırında Beden*, İstanbul: Kanat Yayınları.
- DENİZ, A. Ç. (2014). *Öğrenci İşi-Üniversite Öğrencilerinin Gündelik Hayatı: İstanbul Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları.

- ESGİN, A. (2011). "Beden Sosyolojisi Açısından Popüler Kültür ve Kadın", *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Özel Sayı, Cilt: 1.
- FINE, C. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması*, çev. Kıvanç Tanrıyar, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- FOUCAULT, M. (2010): *Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöven, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GOFFMAN, E. (2009): *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, çev. Barış Cezar, İstanbul, Metis Yayınları.
- GÖLE, N. (1993). *Modern Mahrem*, İstanbul: Metis Yayınları.
- IŞIK, E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- KEYVANOĞLU, M. (07.07.1998). "Saygının Neresindeyiz?", Kent Gazetesi, Uşak.
- LEFEBVRE, H. (1991). *The Production of Space*, çev. Donald Nicholson-Smith, Oxford: Blackwell.
- ONBAŞI, F. G. (2013). "Kadınlar Halk Fırkası: Doğudan Yükselen Işık", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, sayı: 63.
- ÜNAL, A. Z. (2010). "Rahatsız Eden Bir Adamın Bilimi: Sosyoloji", *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*, 2. bs., der. Güney Çeğin, vd., İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÜNAL, M. Y. (2012). *Uşak Atatürk ve Kurtuluş Anıtı Yapım Öyküsü*, Uşak: Özler Ofset.
- <http://www.usakasringazetesi.com/usak-universitesi-sosyoloji-bolumunden-anlamli-ziyaret/444/>
- <http://fenedebiyat.usak.edu.tr/duyurular/sayfalar/21.html>